

เมื่อคุณยายฉวยมาปฏิบัติวิชชาธรรมกาย*

โดย รศ.ดร.ไชยยงค์ จรเกตุ

ประวัติโดยสังเขป

ผมขอให้คุณยายเล่าประวัติให้ฟังสักหน่อย ว่ารู้จักวิชชาธรรมกายและหลวงพ่อดอกน้ำฯ ได้อย่างไร

คุณยายเล่าว่าท่านเริ่มรู้จักวิชชาธรรมกายเมื่ออายุได้ประมาณ 14-15 ปี ขณะนั้นคุณยายเพิ่งเรียนจบชั้น ม.6 จากโรงเรียนวัฒโนทัยพายัพและกำลังจะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น แต่ว่าทางการได้ประกาศยกเลิกหลักสูตร ม.7-ม.8 เสียก่อน ท่านจึงไม่ได้เรียนต่อ หลังจากจบชั้น ม.6 แล้วท่านได้ไปประกอบอาชีพเป็นครูสอนหนังสือที่โรงเรียนเทศบาลท่าศาลา

ปฏิบัติวิชชาธรรมกาย

ช่วงปีพ.ศ.2482 มีพระภิกษุจากวัดปากน้ำฯ เดินทางขึ้นมาสอนวิชชาธรรมกายที่วัดอุปัคต จ.เชียงใหม่ คุณยายเล่าว่ามีพระมาจากวัดปากน้ำฯ 2 รูป ท่านจำได้แต่พระอาจารย์สมจิตร อีกรูปจำชื่อไม่ได้ พระอาจารย์สมจิตรจะสอนเกี่ยวกับสมณวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนอีกรูปจะถนัดทางแสดงธรรม

คุณพ่อของคุณยาย มีกิจการโต๊ะบิลเลียดอยู่ คนที่มาเล่นบิลเลียดได้พูดถึงพระภิกษุที่มาสอนวิชชาธรรมกายและลูกค้าเหล่านั้นก็ชวนบิดาของท่านให้ลองไปหาพระ เนื่องจากเขาพูดกันว่าพระที่มานั้นท่านช่วยแก้โรคได้ด้วย ตอนนั้นพ่อของคุณยายเป็นโรคเกาต์ที่ขา ก็เลยไปกราบขอความเมตตาให้พระท่านรักษาให้ (ซึ่งปรากฏในภายหลังว่า อาการเจ็บปวดจากโรคเกาต์ได้ทุเลาเบาบางลงไปอย่างน่าอัศจรรย์)

นอกจากท่านจะไปเองแล้วท่านก็ได้นำข่าวของพระภิกษุที่มาสอนวิชชาธรรมกายมาบอกกล่าวแก่สมาชิกที่บ้านด้วย ครอบครัวของคุณยายจึงพากันเดินทางไปเรียนวิชชาธรรมกายกับพระอาจารย์สมจิตรที่วัดอุปัคตซึ่งอยู่ไม่ห่างจากบ้านของท่านสักเท่าไร คุณยายเล่าว่ามีคนที่เชียงใหม่ไปเรียนกันเยอะมาก เพราะตอนนั้นที่เชียงใหม่ยังไม่มีการสอนวิปัสสนากรรมฐานกันอย่างจริงจัง จึงทำให้เป็นที่สนใจของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก ท่านเล่าว่าคนไปเรียนกันล้นวิหารวัดอุปัคต ตามกุฏิพระก็มีคนไปนั่งเรียนกันเต็มไปหมดเลย

*บันทึกจากการสนทนาธรรมเมื่อครั้งไปปฏิบัติธรรมกับคุณยายฉวย สมบัติสุข ในระหว่างวันที่ 17-25 มิถุนายน 2550 ณ บ้านคุณยาย ที่จ.เชียงใหม่

คุณยายเล่าว่ามีคนไปเรียนกันเยอะ แต่ที่ทำได้จริง ๆ จัง ๆ เห็นผลการปฏิบัติค่อนข้างดีถึงขั้นได้ต่อวิชามีไม่กี่คน คุณยายก็เป็นหนึ่งในนั้น คนที่นั่งได้ผลดีเท่าที่คุณยายนี่ก็ออกก็จะมีหญิงชาวพื้นเมืองอีกคนหนึ่งชื่อบัวโฮ

คุณยายเมื่อตอนนั่งใหม่ ๆ ก็นึกถึงดวงแก้วขาวใส เริ่มจากฐานที่ 1 ไปยังฐานที่ 7 ตอนกำหนดตามฐานอื่น ๆ ก็เห็นชัดดี แต่พอเลื่อนดวงแก้วมาที่ฐานที่ 7 ก็เลื่อนหายไป คุณยายมีความตั้งใจที่จะเรียนวิชชาธรรมกายมาก ตอนกลางคืนก็พยายามมองดูดวงดาว ดวงจันทร์ เข้า ๆ ก็ดูดวงอาทิตย์แล้วก็พยายามกำหนดให้เห็นอยู่ที่ฐานที่ 7 อยู่เสมอ ๆ

พระอาจารย์จะสอนนั่งสมาธิประมาณ 1 ทุ่มของทุกวัน คุณยายและครอบครัวก็เดินทางด้วยการเดินเท้าไปเรียนอยู่เป็นประจำทุกวันมิได้ขาดเป็นเวลาหลายเดือน ที่จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากจะมีพระภิกษุจากวัดปากน้ำ ขึ้นมาสอนวิชชาธรรมกายแล้ว ยังมีอุบาสิกหรือแม่ชีขึ้นมาสอนด้วย คือคุณยายอาจารย์อุบาสิกาทองสุก สำแดงปั้น ซึ่งคุณยายอาจารย์อุบาสิกาทองสุกได้รับคำสั่งจากหลวงพ่อดาวปากน้ำ ให้ไปเผยแผ่วิชชาธรรมกายตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น นครสวรรค์ ชลบุรี เชียงใหม่ เป็นต้น

มาวัดปากน้ำภาชีเจริญ

ประมาณปีพ.ศ.2483 พระอาจารย์สมจิตร์ได้ชักชวนคนที่มาเรียนสมาธิกับท่านไปกราบพระอาจารย์ใหญ่หรือก็คือหลวงพ่อดาวปากน้ำ ที่กรุงเทพมหานคร คุณยายและครอบครัวก็ได้เดินทางลงมากกราบหลวงพ่อดาวปากน้ำ ในโอกาสนี้ด้วย คุณยายลงไปวัดปากน้ำ ครั้งแรกนั่งรถไฟไปลงที่สถานีรถไฟหัวลำโพง แล้วเดินไปที่สะพานปลาเพื่อไปขึ้นเรือต่อไปวัดปากน้ำ ในครั้งนั้นคุณแม่ท้วม หุตานุกรม ได้เป็นผู้มารับคณะชาวเชียงใหม่ด้วยตัวเอง มาครั้งแรกนี้พักอยู่วัดปากน้ำ ได้ไม่กี่วันก็กลับ

คราวต่อมาคุณยายได้ลงไปวัดปากน้ำ อีกทีราวๆ เดือนเมษายน พ.ศ.2484 ลงไปคราวนี้ท่านได้ศึกษาวิชชาธรรมกายขั้นสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไปในโรงงานทำวิชา ทำให้ท่านเห็นถึงคุณค่าของวิชาธรรมกายว่าเป็นวิชาที่สำคัญเพียงใด กอปรกับท่านได้ยินคำทำนายที่เล่าสืบต่อกันมาว่า จะมีพระภิกษุชาวสุพรรณจะบรรลุภิญญา และศิษย์ของท่านก็จะนำธรรมะออกไปเผยแผ่ยังทิศต่าง ๆ คุณยายก็มีความปรารถนาเป็นหนึ่งในศิษย์ของพระเถระรูปนั้น ที่ได้ไปเผยแผ่วิชชาธรรมกายยังที่ต่าง ๆ ซึ่งท่านเชื่อว่า คือหลวงพ่อดาวปากน้ำ นั่นเอง

คุณยายได้เขียนจดหมายมาเล่าถึงเรื่องวิชาที่ได้เรียนให้บิดามารดาฟังและได้ขออนุญาตท่านทั้งสองเพื่ออยู่ต่อที่วัดปากน้ำ เพื่อศึกษาวิชชาธรรมกายที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป ซึ่งบิดามารดาของท่านก็อนุญาต ตามธรรมดาแล้วบิดามารดาจะไม่อยากให้บุตรธิดาอยู่ห่างจากตนเอง และโดยเฉพาะคุณยายนั้นเป็นบุตรซึ่งจะต้องห่างจากครอบครัวมาไกลถึงกรุงเทพฯ แต่ด้วยบิดามารดาของท่านได้

ศึกษาวิชาธรรมกายและมีผลการปฏิบัติธรรมที่ดีในระดับหนึ่ง ท่านจึงเห็นคุณค่าของวิชาธรรมกาย อีกประการหนึ่งนั้นท่านก็เคยลงมาที่สำนักวัดปากน้ำฯ แล้ว พอเข้าใจความเป็นอยู่ในวัดปากน้ำฯ บ้าง แล้ว ท่านก็เลยไว้วางใจที่จะอนุญาตให้คุณยายอยู่เรียนวิชาธรรมกายที่วัดปากน้ำฯ ได้อย่างปลอดภัย

บวชชี-สึก

เมื่อคุณยายไปอยู่วัดปากน้ำฯ ได้ระยะหนึ่ง หลวงพ่อวัดปากน้ำฯ ก็ได้ชักชวนให้คุณยายบวชเป็นแม่ชี หลวงพ่อวัดปากน้ำฯ ท่านชี้ให้เห็นถึงข้อดีของการออกบวชเป็นแม่ชี จะได้ไม่ต้องกังวลในเรื่องต่าง ๆ เช่น ทรงผม เสื้อผ้า การกินอยู่ต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้การศึกษาวิชาธรรมกายและการปฏิบัติธรรม เป็นไปอย่างสะดวก ตัดความยุ่งยากต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตไปได้มากกว่าอยู่ในเพศฆราวาส คุณยายจึงตัดสินใจบวชเป็นแม่ชี แต่ทว่าท่านบวชอยู่ในเพศแม่ชีอยู่ได้ราว 3 ปี ท่านก็ลาสิกขาออกไปขอลาสิกขากับหลวงพ่อดปากน้ำฯ เนื่องจากท่านต้องมีโอกาสเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านที่จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นการเดินทางไกลและใช้เวลานาน การเป็นแม่ชีอาจจะทำให้การเดินทางไม่สะดวก ทั้งในด้านต้องระมัดระวังตัวในเรื่องต่าง ๆ การกินการอยู่และหมู่คณะที่เดินทางกลับไปเชียงใหม่พร้อมกับท่าน (น้องชายของคุณยายและเพื่อน ๆ ของน้องชายที่มาเรียนสาขาวิศวกรรมศาสตร์ ที่กรุงเทพฯ) ซึ่งเป็นฆราวาสกันทั้งหมด ก็อาจจะรู้สึกไม่ค่อยสะดวกในการเดินทางร่วมกันสักเท่าไร เพื่อตัดความกังวลต่าง ๆ ท่านจึงขอลาสิกขาจากการเป็นแม่ชี แต่ท่านก็ยังคงทำหน้าที่ปฏิบัติธรรมศึกษาวิชาธรรมกายอยู่ในโรงงานทำวิชาฯ เหมือนเดิม เพียงแต่ไม่ได้อยู่ในเพศสถานะแม่ชีเท่านั้น

โรงงานทำวิชาฯ

คุณยายเล่าว่าโรงงานทำวิชาฯ เป็นสถานที่ทำภาวนาชั้นสูง แต่เดิมเป็นเรือนไม้ 2 ชั้น ชั้นบนเป็นสถานที่สำหรับพระเณร หลวงพ่อวัดปากน้ำฯ ท่านก็จะอยู่ข้างบนนั้นด้วย ส่วนชั้นล่างจะเป็นของนักปฏิบัติธรรมฝ่ายหญิง ซึ่งที่หลับที่นอนก็อยู่ในนั้น ทางเดินเข้าโรงงานของพระเณรและฝ่ายผู้หญิงก็จะอยู่กันคนละที่ ระหว่างชั้นบนและชั้นล่างจะมีปล่องคล้าย ๆ ท่อสำหรับถ่ายทอดเสียงของหลวงพ่อดปากน้ำฯ ลงมาเวลาท่านสั่งวิชา ทางเข้าออกโรงงานทำวิชาฯ ของพระเณรและอุบาสิกาก็จะคนละทางกันด้วย ทำให้พระ เณร และฝ่ายอุบาสิกาแม่ชีและนักปฏิบัติธรรมฝ่ายหญิงจะมองไม่เห็นกัน

ภายหลังโรงงานทำวิชาฯ ได้ย้ายไปที่ใหม่ เป็นวิหารหลังเล็ก ๆ ภายในจะมีฝักกั้นแบ่งระหว่างฝ่ายพระเณรและฝ่ายหญิง จะมีเพียงช่องเล็ก ๆ พอสำหรับให้หลวงพ่อดปากน้ำฯ จะส่งเสียงสั่งวิชา และส่งสิ่งของมาให้ได้เท่านั้น ในปรกติทุก ๆ วัน จะมีผู้ปฏิบัติธรรมทำหน้าที่ศึกษาค้นคว้าวิชาธรรมกายชั้นสูงในโรงงานทำวิชาฯ อยู่ตลอดทั้งวัน

จัดเวรทำวิชาฯ

ในสมัยแรกนั้น หลวงพ่อวัดปากน้ำฯ ท่านจะจัดเวรทำวิชาฯ ออกเป็น 2 ชุด แต่ละชุดต้องเข้าเวรทำวิชาฯ วันละ 2 ผลัด แต่ละผลัดใช้เวลานานประมาณ 6 ชั่วโมง คุณยายฉนวนนั้นต้องเข้าเวรทำวิชาฯ ในผลัดแรกตั้งแต่เวลา 06.00 ถึง 11.00 น. (เพล) ส่วนอีกรอบหนึ่งท่านจะเข้าทำวิชาฯ ตอนช่วง 18.00- 24.00 น แต่ต่อมาในช่วงหลังหลวงพ่อวัดปากน้ำฯ แบ่งใหม่ ท่านแบ่งผู้ทำวิชาฯ ออกเป็น 3 ชุด แต่ละชุดต้องเข้าทำวิชาฯ วันละ 2 ผลัด แต่ละผลัดจะใช้เวลานานประมาณ 4 ชั่วโมง ซึ่งคุณยายฉนวนได้อยู่เวรทำวิชาฯ ในช่วง 06.00-10.00 น. และ 18.00-22.00 น. แม้ซีที่อยู่เวรเดียวกับท่านมีหลายคนแต่คนที่ท่านจำได้แม่นยำเลยก็คือแม่ชีปุก มยุระประเสริฐ ในโรงงานทำวิชาฯ ช่วงเวลาประมาณ 4 โมงเย็นของทุกวัน จะเป็นช่วงเวลาที่ตั้งพระเณรและอุบาสิกและนักปฏิบัติธรรมฝ่ายหญิงจะต้องมานั่งทำวิชาฯ พร้อม ๆ กัน โดยมีหลวงปู่วัดปากน้ำฯ เป็นผู้ควบคุมดูแล และมีหัวหน้าเวรทำวิชาฯ เป็นผู้สั่งวิชาตามทีหลวงพ่อวัดปากน้ำฯ มอบหมาย

สำหรับหัวหน้าเวรนั้นหลวงพ่อวัดปากน้ำฯ จะเป็นผู้แต่งตั้งขึ้น ในแต่ละเวรก็จะมีหัวหน้าเวรและผู้ช่วยคอยดูแลทำหน้าที่สั่งวิชาฯ สั่งงาน คอยรับงานที่ส่งต่อวิชาฯ จากผลัดก่อนหน้า และทำหน้าที่บอกวิชาฯ หรือสั่งวิชาฯ กับลูกเวรในผลัดของตนเพื่อทำงานต่อจากเวรที่เพิ่งออกไป คุณยายเล่าว่าตัวท่านเองหลวงพ่อวัดปากน้ำฯ ได้มอบหมายให้ท่านเป็นหัวหน้าเวร และงานที่ท่านต้องทำเป็นประจำก็คือสั่งวิชาฯ ตอนประมาณ 4 โมงเย็นของทุกวัน คนที่อยู่ในโรงงานทำวิชาฯ นั้นก็เชื่อว่าจะรู้เห็นเหมือนกันทั้งหมด บางคนได้ยินเขาสั่งงานแต่ก็ไม่รู้เรื่อง ไม่เห็น ไม่เข้าใจและทำตามไม่ได้ก็มี คนที่มีโอกาสเข้าโรงงานทำวิชาฯ นั้นมีจำนวนมาก หลักร้อยก็น่าจะถึง แต่คนที่รู้เรื่องวิชาฯ อย่างจริง ๆ จัง ๆ ได้ธรรมะละเอียด ๆ นั้นก็มีอยู่ไม่กี่คน ในโรงงานทำวิชาฯ นั้น ฝ่ายอุบาสิกจะอยู่ทำวิชาฯ ตลอด 24 ชั่วโมงและมีการแบ่งเวรออกเป็นผลัด ๆ เข้ามาปฏิบัติธรรมในโรงงานทำวิชาฯ อย่างต่อเนื่อง แต่ทางฝ่ายพระนั้นส่วนใหญ่จะเข้ามาฟังวิชาฯ ตอน 4 โมงเย็น แต่ไม่ได้อยู่ตลอดเวลาอย่างฝ่ายผู้หญิง

งานในโรงงานทำวิชาฯ

คุณยายเล่าว่าในโรงงานทำวิชาฯ ทุกคนจะต้องตั้งใจทำให้ดี เมื่อหลวงพ่อวัดปากน้ำฯ ท่านสั่งงานหรือถามสิ่งใด พวกทำวิชาฯ ก็จะต้องปฏิบัติตามทีหลวงพ่อบอกท่านสั่งมาหรือค้นหาคำตอบมาให้ได้ เมื่อหลวงพ่อวัดปากน้ำฯ ท่านสั่งงานก็จะได้ยินทั่วกันทั้งโรงงาน บางครั้งเวลาท่านถามคำถามท่านจะเรียกชื่อคนที่ท่านต้องการให้ตอบ หากตอบไม่ถูกท่านก็จะถามคนอื่นต่อไปจนกว่าจะได้คำตอบที่ถูกต้อง บางครั้งหลวงพ่อบอกท่านก็จะดูเอาบ้างหากตอบคำถามไม่ถูกหรือทำงานไม่ได้อย่างที่ท่านสั่ง

เรื่องงานในโรงงานที่ต้องทำกันนั้นมีมากมายหลายอย่าง เช่น ช่วยแก้ไขทุกข์ภัยให้มนุษย์ ทั้งเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ข้าวยากหมากแพง เป็นต้น โดยปกติหลวงพ่อบอกท่านจะ

ควบคุมการทำวิชาฯ ในโรงงานด้วยตัวท่านเองอยู่ตลอด ถ้าท่านติดกิจสงฆ์หรือกิจนิมนต์ข้างนอกวัด ท่านก็จะสั่งงานไว้ พอกลับมาท่านก็จะถามถึงงานว่าทำไปถึงไหนแล้ว งานที่สั่งเป็นอย่างไบบ้าง

คณะทำวิชาฯ ฝ่ายหญิง

คณะนักปฏิบัติธรรมทำวิชาฯ ฝ่ายหญิงนั้นส่วนใหญ่ก็จะพักอยู่ในวัดปากน้ำฯ บ้างก็อยู่ในโรงงานทำวิชาฯ ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกที่ทำวิชาฯ โดยเฉพาะ บางท่านก็อยู่ตามบ้านต่าง ๆ ที่ปลูกอยู่ในบริเวณวัด บางท่านก็อยู่ภูแม่ชี บางท่านที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในวัดก็มี บางท่านตอนกลางวันไปทำงานแต่พอเลิกงานแล้วก็กลับมาทำวิชาฯก็มี ตอนที่หลวงพ่อยุ่ที่นั่น คนที่ได้ธรรมกายแล้วจะเข้าไปโรงงานทำวิชาฯ จะต้องได้รับการอนุญาตจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อดปากน้ำฯ เสียก่อน ไม่อย่างนั้นก็ไม่สามารรถเข้าไปอยู่ในโรงงานทำวิชาฯได้

คุณยายเล่าว่าส่วนใหญ่ท่านจะอยู่แต่ในโรงงานทำวิชาฯ ไม่ค่อยได้ออกไปไหนมากนัก เมื่อไม่ได้ทำหน้าที่เข้าเวรปฏิบัติธรรม แต่ละคนก็ต่างทำงานของตัวเอง ใครมีธุระอะไรก็ไปทำ บางครั้งเมื่อวัดมีงาน เช่น งานต้อนรับพระผู้ใหญ่ งานบวช งานทำบุญต่าง ๆ คุณยายฉลุยก็ยังคงเคยไปช่วยเขาจับหมาก จับพลูเตรียมถวายพระผู้ใหญ่ที่มาเยี่ยมวัดปากน้ำฯ เมื่อตอนที่พระฝรั่งมาบวชที่วัดปากน้ำฯ คุณยายฉลุยก็ยังรับเป็นเจ้าภาพบวชพระและท่านก็ได้ชักชวนหมู่ญาติของท่านให้มารับเป็นเจ้าภาพด้วยเหมือนกัน

คุณยายเล่าว่าในสมัยนั้น รัฐบาลอยากให้ประชาชนรู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ จึงได้ส่งครูมาสอนหนังสือ มีแม่ชี อุบาสิก้าไปเรียนกันหลายคน แต่เรียนไปเรียนมาหลายๆท่านก็เลิกเรียน แต่บางท่านที่อดทนตั้งใจเรียนจนสำเร็จก็มีเหมือนกัน เช่น แม่ชีญาณิ ศิริโวหาร ส่วนตัวคุณยายนั้นตอนสมัยอยู่วัดปากน้ำฯ ก็ได้เรียนนักธรรมด้วยเหมือนกัน คุณยายเรียนจบถึงขั้นนักธรรมเอก

จดบันทึกวิชาฯ

คุณยายเล่าว่า ตัวท่านเองได้จดบันทึกวิชาฯ ที่หลวงพ่อดปากน้ำฯ สอนไว้ 2 เล่มใหญ่ ท่านได้ความคิดเรื่องการจดวิชาฯ มาจากแม่ชีละมุน แม่ชีละมุนนี่ก็อยู่ในโรงงานทำวิชาฯ เหมือนกันและอยู่มาก่อนหน้าที่คุณยายจะเข้าไปทำวิชาฯ คุณยายเห็นแม่ชีละมุนจดวิชาใส่กระดาษเป็นแผ่น ๆ ไว้ ไม่ได้รวบรวมเป็นเล่ม ท่านจึงได้แนวคิดและท่านจึงเริ่มจดบ้าง โดยจดใส่สมุดเล่มโต ๆ ไว้ ในสมัยนั้นแม่ชีในโรงงานทำวิชาฯ ที่สามารถอ่านออกเขียนได้มีอยู่ไม่กี่คน

ส่วนหนังสือคู่มือสมภารนั้น คุณยายก็เป็นคนเรียบเรียงขึ้นมา เรื่องมีอยู่ว่าท่านมีโอกาสได้ไปกราบสมเด็จพระสังฆราชฯ วัดบวรนิเวศ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชของคณีนี่ท่านสนพระทัยในวิชาธรรมกาย เมื่อหลวงพ่อดำรงที่วัดปากน้ำฯ ทราบเรื่อง ท่านจึงมอบหมายให้คุณยายเป็นผู้เรียบเรียงขึ้นมา สำหรับสมุดจดวิชาธรรมกายของท่านเองนั้น คุณยายได้ถวายแต่ท่านเจ้าคุณภาวนาฯ (ปัจจุบันสมณศักดิ์ที่ พระราชพรหมเถร (วีระ คณุตตโม)) เพราะท่านเห็นว่าท่านเจ้าคุณภาวนาฯ บวชมานานและตั้งใจจะสืบทอดวิชาธรรมกายของหลวงพ่อดำรงที่วัดปากน้ำฯ ปัจจุบันคุณยายไม่แน่ใจว่าสมุดบันทึกนั้นจะอยู่ครบหรือเปล่า ท่านบอกว่ารู้สึกว่าจะมีคนยืมไป 1 เล่มแล้วยังไม่ได้นำมาส่งคืน

กลับเชียงใหม่

คุณยายอยู่ศึกษาวิชาธรรมกายกับหลวงพ่อดำรงที่วัดปากน้ำฯ ประมาณ 17 ปี ก่อนที่คุณยายจะออกจากวัดปากน้ำฯ กลับมาอยู่ที่เชียงใหม่เป็นการถาวรนั้น ในช่วงแรกที่หลวงพ่อดำรงที่วัดปากน้ำฯ ท่านเริ่มมีอาการอาพาธหนัก หลวงพ่อเป็นผู้อนุญาตให้คุณยายกลับบ้านที่เชียงใหม่ได้ เพราะท่านเห็นว่าเป็นผู้หญิงตัวคนเดียวมาจากเชียงใหม่ซึ่งอยู่ไกลจากกรุงเทพมหานคร แต่คุณยายก็ยังไม่วางใจกลับมาในตอนแรก ท่านเล่าว่าท่านตั้งใจรอให้หลวงพ่อดำรงหายป่วยเสียก่อนจึงจะกลับบ้าน แต่จากนั้นไม่นานท่านอาพาธหนักมากกว่าเดิม คุณยายจึงไปกราบลาหลวงพ่อดำรงกลับบ้านเชียงใหม่ แม่ชีทองสุขเป็นผู้พาเข้าไปกราบลาหลวงพ่อ ตอนเข้าไปกราบลาหลวงพ่อก็ไม่ได้พูดอะไร เพราะว่าตอนนั้นท่านป่วยหนักแล้ว แต่ท่านก็รับรู้ว่าคุณยายมากราบลา

หลังจากที่คุณยายกลับมาอยู่ที่เชียงใหม่ได้ไม่นาน หลวงพ่อดำรงที่วัดปากน้ำฯ ก็มรณภาพ คนที่อยู่เฝ้าที่วัดปากน้ำฯ ส่งโทรเลขมาแจ้งข่าวให้ท่านทราบ ท่านจึงลงไปร่วมงานศพของหลวงพ่อดำรงที่วัดปากน้ำฯ และอยู่ปฏิบัติธรรมในโรงงานทำวิชาที่วัดปากน้ำฯ เพื่อสนองคุณของหลวงพ่อดำรงที่วัดปากน้ำฯ เป็นระยะเวลาประมาณ 1 ปี จึงได้กลับมาพำนักยังจังหวัดเชียงใหม่เป็นการถาวรและเข้าทำงานที่ธนาคารไทยพัฒนา (ธนาคารมณฑลนคร)

หลังจากกลับมาอยู่ที่เชียงใหม่คุณยายยังคงปฏิบัติธรรมตามแนววิชาธรรมกายอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด และมีผู้สนใจในการปฏิบัติธรรมตามแนววิชาธรรมกายแวะมาเยี่ยมเยียนและขอคำแนะนำเกี่ยวกับวิชาธรรมกาย มาฝากตัวเป็นศิษยานุศิษย์เรียนวิชาธรรมกายกับคุณยายหรือมาขอพึ่งบารมีให้คุณยายช่วยคุณบุญ แก่ไขโรคภัยไข้เจ็บหรือขอให้ท่านช่วยในเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอ ซึ่งคุณยายก็เมตตาช่วยเหลือแก่ผู้มาขอพึ่งบารมีท่านตามสมควรไปทุกราย นอกจากนี้คุณยายและศิษยานุศิษย์ยังได้ประกอบบุญกุศลบริจาคเงินสร้างทานกุศลและสั่งสมบุญทั้งในบวรพระพุทธศาสนาและสาธารณะกุศลมาอย่างต่อเนื่องโดยตลอดจวบจนท่านละสังขารเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2559